

arhiva, koji su većini njih nedostupni. Iako se autor u velikoj mjeri koristi izjavama i sjećanjima preživjelih pripadnika divizije, ipak treba primijetiti kako im on pristupa kritično, i uvijek nastoji tvrdnje iznesene u njima provjeriti i u drugim izvorima, što je svakako pridonijelo kakvoći rada. Na samom kraju treba istaknuti kako je za rukopis ove knjige autor dobio i «Rutger's University Sydney Zebel History Award», dakle nagradu koju dodjeljuje Rutger's University, poznato državno sveučilište države New Jersey, što također govori o kakvoći ovoga rada.

Mario Jareb

Župa Dubravice u prostoru i vremenu (urednik fra Petar Klarić), Dubravice 2000.

Zbornik pruža spoznaju o prostorno manjem mjestu, limitiranom granicama župe, na kojem su se dogodili značajni i jedinstveni događaji u najranijoj i najnovijoj povijesti Hrvata, kroz nekoliko radova iz povijesti, vjerskoga i gospodarstvenoga života, književnosti, etnologije, prirodoslovlja i triju priloga, a obaseže 360 stranica. U središtu radova su živi žitelji toga prostora, koji se upoznaju sa svima koji su nastavali ili su htjeli nekoć nastavati taj prekrasni kraj. Tim izričitim pogledom unazad naglašena je povijesna vertikala, koja poput starih kronika počinje, kako se kaže, sa stvaranjem svijeta, odnosno s prvim pokazateljima ili tragovima prisutnosti čovjeka na području župe Dubravice (Marko MENDUŠIĆ, *Područje župe Dubravice u pretpovijesti*, str. 9. – 24.). “Najstariji tragovi ljudske nazočnosti pripadaju paleolitu, a vezani su uz njegovo srednje razdoblje.” (str. 10.) Na području župe najzanimljiviji su ostaci utvrđenih pretpovijesnih naselja na Gradini nad Krkom i utvrđena gradina (na koti 206) sjeverozapadno od Dubracica, u smjeru Rupa. Na površini su bogati nalazi keramike koja “nosi karakteristike brončanodobne produkcije” iz čega se može zaključiti “da vrijeme naseljavanja treba tražiti pod konac brončanog doba ili na samom prijelazu u željezo”, (str. 22.) Nalazi prilikom rekognosciranja terena pružaju mogućnost autoru da zaključi: “Vjerojatno je da se stanovništvo na ovim naseljima zadržalo neprekidno do dolaska Rimljana. Gradine su, po svemu sudeći, nastavali pripadnici Liburna.” (str. 23.). O napučenosti župe u starom vijeku govori se u radu: *Područje dubravičke župe u antičko doba* (str. 25. – 40.) Ivana PEDIŠIĆA. Slučajni nalazi prilikom obrađivanja zemljišta i drugih zemljanih radova te površinski nalazi na terenu (osobito u gomilama) kao što su ulomci: kupe kanalice (imbrices) sa sačuvanim žigom, suspenzura hipokausta i tubula, keramičkih posuda (među kojima su brojni fragmenti fine i reprezentativne izrade), pokrova sarkofaga ili većih kamenih urna, velikih keramičkih posuda (amfora i pitosa), zatim brojni komadi većih kamenih ploča, koje su vjerojatno rabljene kao pokrovnice grobova. Kako se izrazito mnoštvo tih ostataka nalazi na većem broju lokaliteta (Podvornica, Čulišić, Lončarevac, Božića draga, Prispo, Plastovo) nedvojbeno je da su na tim mjestima tijekom antike postojale brojne gospodarske građevine (villae rusticae). Zatim pronađeni veći kamen s dobro sačuvanim izljevom (dio torkulara), nalazišta pitosa i amfora naznačuju kulture koje su njegovali antički stanovnici Dubravica. Otkriće kamenog spomenika s reljefnim prikazom boga Silvana i zidova koji upućuju na sakralne građevine djelomično otkrivaju i religijsku usmjerenost tih stanovnika. Iako nisu obavljena sistematska arheološka istraživanja moguće je na osnovi postojećih nalaza zaključiti da je napučenost prostora župe kontinuirana od druge polovice prvog stoljeća do kasne antike, odnosno do propasti Zapadnorimskog Carstva.

Zlatko GUNJAČA: "Ranosrednjovjekovno groblje u Dubravicama", (41.-56.) iznosi spoznaje do kojih je došao otkrićem vrijedne arheološke građe prilikom sistematskog istraživanja lokaliteta groblja koje je bilo aktivno od razdoblja ranog doseljavanja Slavena u ove krajeve do kraja 9. st. Najstariji su paljevinski grobovi koji potječu najvjerojatnije iz 7. stoljeća, a osobita je novost otkriće osebujne konstrukcije izvedene sasvim od drveta (drvena grobna arhitektura jasno dokumentirana jer je očuvana), kakva prije nije nađena u ranosrednjovjekovnim grobovima u Dalmaciji. Prilozi nađeni u grobovima i na poklopcima dosta precizno determiniraju razdoblje uporabe groblja, dokazuju postojanje rituala spaljivanja u Slavenu (Hrvatima) u doba njihova naseljavanja Dubravica, a time sugeriraju rješanje problema etnogeneze stanovnika župe Dubravice preko ranosrednjovjekovnih arheoloških nalaza. Taj rad pruža nove spoznaje općenacionalne važnosti iz naše ranosrednjovjekovne povijesti.

U zborniku je na povijesnoj vertikali stvorena praznina od 10. stoljeća do polovice 16. što prikazuje, nakon Gunjačinoga, rad fra Stanka BAČIČA: *Visovački franjevci i župa Dubravice do 1830. godine* (str. 57.-78.), budući da je Grgur Utješinović iz Kamička 1445. poklonio Visovac bosanskim franjevcima. (Otočić Visovac se nalazi u granicama župe Dubravice.) Tu je ukratko prikazana povijest redovništva na Visovcu, Skradinske biskupije i župe Dubravice od uspostave 1700. ili 1701. do pripojenja Skradinske Šibenske biskupiji 1830. godine. Posebna pažnja je posvećena građevinskim aktivnostima na crkvama i kapelicama koje se nalaze u župi. Kao prilog donosi brojno stanje župe 1718. i 1725. g. i "Doseljavanje i nestanak obitelji". Članak je značajan za upoznavanje sakralne arhitekture i epigrafijske toga područja. Poviješću župe bavi se aktualni župnik fra Petar Klarić u radu: "Župa Dubravice u Šibenskoj biskupiji (1830. - 2000.*)" obrađujući je kroz 66 poglavlja i potpoglavlja (str. 79.-162.). Razdoblje od 1828. do 5. 10. 1988. obradio je na pet stranica, dok je utrošio 79 na dvanaestogodišnje razdoblje župnikovanja. Dosta iscrpno opisani događaji tijekom Domovinskog rata, zbjeg puka, prognaništva, povratak i obnova. Izrazita nepreglednost u prezentiranju tih događaja odjek su i nedovoljne distance i prejake autorove uloge u njima pa se čitatelju čini da je objektivnost Ahilova peta ovoga rada, iako se u njemu nalaze lucidna promišljanja kauzaliteta tih događaja. Uzoran je znanstveni rad: "Crkveno posude iz župne kuće u Dubravicama" (str. 163.-182.) Magde Zorić, koji pruža jasne informacije o stilskim i vremenskim odrednicama toga posuda među kojim se nalaze primjerci vrlo značajni u kulturnoj baštini. Poglavlje "Sjećanja" (str. 183.-234.) je osobita draž i osvježjenje zbornika, iako urednik ni tu nema jasnog koncepta. Raznoliki rukopisi i iskazi odlikuju se sadržajnošću, cjelovitošću, odmjerenošću i pitkim pripovijedanjem u kojem je vrsno prezentirano tabu razdoblje (1941.-1988.) s aspekta župnika (Ramljak, Lovrić, Biloderić, Latinac, Vekić, Nimac, Brekalo) i župljana (Ante Jurić-Čima, Filip Vuković). U tom poglavlju nalazi se nekoliko vrsnih procjena povijesnih čimbenika i zbivanja značajnih za opću hrvatsku povijest, a neka od tih sjećanja su i prvoklasni povijesni izvori za to razdoblje. U prilogu fra Petra Kalarića: *Štovanje Majke Mira u Dubravicama*", (235.-262.) riječ je o proslavi obljetnica (300. župe i 10. krumidbe kipa Majke Mira) gdje dominantnu ulogu ima prigodna akademija s literarnim uratkom don Stipe Perkova i prigodna propovijed fra Nikole Čurčije. Fra Jozo Župić pruža životopis fra Dane Klarića (str. 263.-270.), zatim fra P. Kalarić piše o duhovnim zvanjima (str. 271.-282.), a Marinko Šišak o visokobrazovanima iz župe Dubravice (str. 283.-286). Za etnologiju i književnost zanimljiv je prilog Dane Jurića: "Običaji, molitve, literarni radovi" (str. 287.-298.). Na kraju zbornika nalaze se dva znanstvena rada Drage Margaša: *Recentna istraživanja faune šireg područja Dubravica*" (str. 299.-314.) i "*Vaskularna flora područja Dubravica*" (str. 315.-338.). Vjerojatno su ti radovi otisnuti na kraju, jer su neuobičajeni u ovakvoj vrsti zbornika, iako su nužni ne samo zbog stjecanja cjelovite spoznaje o području župe Dubravice, nego i zato što opisuju i iznose čimbenike koji su činili i čine bitne i temeljne sastavnice u svekolikom razvoju i opstojanju na tom prostoru.

Izvršna povijesna grada skupljena iz prvorazrednih izvora nalazi se u prvom prilogu zbornika: "Poginuli iz župe Dubravice" koji je razdijeljen na: "[Poginuli] za vrijeme Dru-

gog svjetskog rata i Poginuli u Domovinskom ratu (1991. – 1995.)". U prvom dijelu navedeno je 117 pokojnika, a sedam u drugom. Uz nadnevak ili godine rođenja kratko je opisano kako, kada i gdje su izgubili život.

Opisani zbornik pruža dosta cjelovitu spoznaju župe Dubravice kroz vrijeme i prostor, a ujedno daje nekoliko novih spoznaja važnih za opću nacionalnu povijest te književnu i kulturnu povijest. Veći broj ilustracija izlazi na svjetlo dana prvi put u tom zborniku. Istini za volju teško je prešutjeti velik broj tiskarskih grešaka koje ponekad čak mogu zbuniti čitatelja.

Pavao Knezović

Hrvatski rasadnik: zbornik članaka znanstvenoga skupa Gornje makarsko primorje, Gradac –Zaostrog, Zagreb 1999., 351 str.

Prije tri godine održan je u Gracu i Zaostrogu znanstveni skup Gornje makarsko primorje sa zadaćom da potakne istraživanje bogatog naslijeđa toga živopisnog prostora koji se pruža od Živogošća, a koji je tijekom održavanja skupa bio u sklopu općine Gradac, preko Drvenika, Zaostroga, Podace, Brista do Graca. Mnogobrojni izlagači raznih struka uložili su zamjetan trud u svoje radove što je dovelo do objavljivanja vrlo vrijednih rezultata.

Cijelo područje podrobno je opisano u rasponu od prapovijesti do suvremenog doba. Veći dio tekstova odnosi se na povijesnu i kulturnu tematiku. U *Hrvatskom rasadniku* objavljeni su radovi Marinka Tomasovića "Prostor Gornjega makarskog primorja od prapovijesti do srednjeg vijeka prema arheološkim pokazateljima", Roberta Andrijaševića "Gomile na istočnom dijelu Gornjega makarskog primorja", Miroslava Ujdurovića "Slučajni nalazi ostataka antičkog naselja na prostoru Gradca u Gornjem makarskom primorju", Balda Šutića, M. Ujdurovića i Milorada Viskića "Srednjovjekovni Lapčan", Karla Jurišića "Dvije antičke ode na morskoj litici u Živogošću iz IV. stoljeća poslije Krista", Pavuše Vežića "Ranoromaničke crkvice Makarskog primorja", Anite Gamulin "Utvrdne Gornjeg primorja", Deše Diane "Liturgijska franjevačka baština na relaciji Sinj-Split-Zaostrog", Zoraike Staničić-Demori "Kalež iz crkve sv. Jurja u Drveniku", Vladimira Sabolića "Arhivsko gradivo o Gornjemu makarskom primorju u Povijesnom arhivu u Splitu", Milka Brkovića "Značaj i važnost dviju bosansko-humskih isprava za povijest Gornjeg primorja u XV. stoljeću", Nikole Anića "Sućuraj i Gornje makarsko primorje od XVI. do XVIII. stoljeća", Sandre Prlende i Ivone Savić "Luj Matutinović, vojnik i spisatelj", Josipa Ante Solde "Gornje makarsko primorje u elaboratima austrijskog katastra 1840. godine", Stanka Piplovića "Razvoj Gradca u XIX. stoljeću", Dinke Alaupović-Gjeldum "O običajima životnog ciklusa u tradiciji Gornjeg makarskog primorja", Mande Svirac "Određnice tradicijskog odijevanja Gornjeg makarskog primorja", Nevene Škrbić "Blagoslov jela u Zaostrogu i Živogošću", Zorana Curića i Borne Ferst-Bjeliš "Stanovništvo Gornjeg makarskog primorja", Martina i Nikole Glamuzine "Problem centralnog naselja u općini Gradac", Zlatka Pepeonika "Općina Gradac u turizmu Hrvatske", Ivana Markote "Lov na ušću Neretve – nekad i danas" i Mihovila Andrijaševića "Toponimija istočnog dijela Gornjega makarskog primorja". U zborniku se nalazi i *memoriam* fra Mariju Stipiću koji je napisao njegov subrat fra Gabrijel Hrvatinić Jurišić.

Visoka razina uređenja zbornika zaslužuje pohvalu. Mnogobrojne zemljovidne karte, fotografije i statistički pokazatelji korisna su pomagala u stjecanju novih spoznaja o pojedinim vrijednostima toga kraja. Većina objavljenih radova popraćeni su znanstvenim apa-